MICHAL KALECKI EN HET ONTSTAAN VAN HET POST-KEYNESIAANS NEO-MARXISME

door

G. VANDEWALLE
Gewoon hoogleraar aan het Rijksuniversitair Centrum te Antwerpen

SUMMARY – *Michal Kalecki and the origin of Post-Keynesian Neo-Marxism* – Some British (J. ROBINSON) and American (L. KLEIN, G. R. FEIWEL) authors assert that the main concepts and theories, which made up „The Keynesian Revolution" were not discovered by KEYNES but by the Polish economist Michal KALECKI. Whatever the truth in this statement, it was not KALECKI but KEYNES who, due to his fame as a specialist in monetary theory, had the necessary prestige to impose the new concepts and theories on a recalcitrant community of neo-classical economists. So the Keynesion Revolution was his work, not that of KALECKI.

However, this doesn't mean that KALECKI was just another forgotten forerunner of KEYNES; somebody who played in the development of modern macro-economics a role akin to that fulfilled by GOSSEN in the development of the theory of marginal value.

During his stay in London (1936-1937), Cambridge (1938-1939) and Oxford (1940-1945) KALECKI could, due to his early studies about the macro-economics of business cycles, show left wing Keynesians how they should use the new macro-economics for proving fundamental deficiencies of the capitalist system.

Himself a socialist, KALECKI had studied the works of MARX and some of his followers (TUGAN-BARANOWSKY, Rosa LUXEMBURG) and included in his writings some marxian and post-marxian theories.

It is pointed out in this article that the main post-Keynesian neo-marxists namely Jean ROBINSON, Nichlas KALDOR and Joseph STEINDL adopted the theories of KALECKI, concerning business cycles, price and income distribution and economic policy.

So they were indirectly influenced by marxian and post-marxian ideas. Most of them studied MARX and some post-marxian authors by themselves, but only after they had already been influenced thoroughtly by KALECKI, so their neo-marxism kept some flavour of KALECKI's original and critical mind. They never turned to orthodox marxism, but developed a theory of their own, intended to explain the mechanics of the contemporary neo-capitalist system.

So they brought new life in what seemed a defunct doctrine only suited for a small group of fanatic and narrow minded extremists.

It is KALECKI's great merit, to have fostered such a development by creating some missing links between marxian and post-marxian theories and the new macro-economics.

1. KALECKI, EEN BELANGRIJK MAAR WEINIG BEKEND GROOT ECONOMIST

Het werk van M. KALECKI is ondanks zijn baanbrekend karakter tot het midden van de jaren vijftig op de achtergrond gebleven [1]. Pas door de herhaalde – wellicht iets overdreven – loftuigingen van Joan ROBINSON [2] en vooral door de grondige studies van George R. FEIWEL [3] culminerend in zijn standaardwerk *„The intellectual capital of Michal Kalecki"* (1975) wordt geleidelijk de waarde van de bijdrage van KALECKI tot het economisch denken erkend.

Zoals vele grote economisten had KALECKI aanvankelijk geen carrière als economist op het oog. Hij had de lessen gevolgd aan de Polytechnische hogescholen van Warschau en Gdansk en had aldaar hoofdzakelijk wiskunde en natuurwetenschappen bestudeerd. Hij was evenwel in contact gekomen met het werk van TUGAN-BARANOWSKY, dat toen aan Russische colleges veel werd bediscussieerd [5] en had langs het werk van deze auteur om de reproduktieschema's van MARX leren kennen [6].

In 1924 verloor zijn vader zijn betrekking als boekhouder en KALECKI moest zijn studies opgeven. Hij werkte in zijn geboortestad Lodz enige tijd in een kredietfirma waar hij gegevens verzamelde betreffende de kredietwaardigheid van potentiële ontleners. Hij verwierf alzo enkele begrippen over economie, terwijl de financiële moeilijkheden waarmede hij had te kampen en zijn ervaringen in verband met de meedogenloosheid van het kapitalistisch systeem er hem toe brachten socialistische theorieën aan te hangen. In 1927 ging hij naar Warschau en verdiende er zijn brood met het schrijven van artikelen voor commerciële bladen over de evolutie van de diverse markten voor grondstoffen, waardoor hij inzicht verwierf in de wetmatigheden van het conjunctureel verloop. Op basis van die artikelen werd hij op het einde van 1929 aangeworven door het Instituut voor onderzoek in de conjunctuurcycli en prijzen te Warschau. Hij werkte er samen met de statisticus Ludwig LANDAU aan de berekening van het nationaal inkomen van Polen, waardoor hij inzicht verwierf in de betrekking tussen de diverse macro-economische grootheden. Terzelfdertijd publiceerde hij evenwel onder de schuilnaam Henryk BRAUN een reeks artikelen over de crisis in het socialistische tijdschrift Przeglad Socjalistyczny. Tijdens deze periode bestudeerde hij het werk van Karl MARX en ook dit van Rosa LUXEMBURG. Laatstgenoemde

auteur was namelijk in de jaren dertig zeer populair in de linkse kringen in Polen.

In 1933 publiceerde KALECKI zijn eerste boek, nl. *„Proba teorii konicesektiory"* (Proeve van een theorie van de conjunctuurcyclus) waarvan hij de voornaamste ideeën verder in 1935 uitwerkte in twee artikelen, nl. één in de Franse taal gepubliceerd in „Revue d'Economie Politique" [7] en één in het Engels geschreven en gepubliceerd in Econometrica [8]. Uit deze artikelen blijkt dat KALECKI zich niet alleen inspireerde aan het werk van MARX inzake de evolutie van de kapitalistische accumulatie maar ook aan de theorie door J. TINBERGEN ontwikkeld in zijn artikel over de scheepsbouwcyclus, gepubliceerd in 1931 [9].

Ingevolge een lezing voor „The International Economic Association" bekwam KALECKI een beurs van de Rockefeller-stichting. Eind 1935 reisde hij naar Zweden en trok nadat hij kennis had genomen van het verschijnen van *„The general theory"* naar Londen. Hij studeerde er aan „The London School of Economics". Aldaar kwam hij in contact met een groep jonge economisten, waaronder Erwin ROTHBARTH, David CHAMPERNOWNE en Tibor SCITOVSZKY, die onder elkaar veel discussieerden over de waarde en de preciese betekenis van de stellingen van KEYNES [10]. ROTHBARTH, een Duitse uitwijkeling, was sterk ingenomen met KALECKI's conjunctuurtheorie en wou een theorie van de economische dynamica uitbouwen waarin hij dit model zou combineren met een model voor de ontwikkeling op lange termijn, uitgaande van de bouw van nieuwe verbruiksmiddelen (spoorwegen, kanalen, enz.) [11]. ROTHBARTH sneuvelde tijdens de tweede wereldoorlog voor hij dit plan kon uitvoeren, maar de discussies die hij erover met KALECKI had gevoerd waren voor deze een sterke stimulans om de actie voor de verspreiding van zijn persoonlijke opvattingen voort te zetten [12], en dit ondanks de materiële moeilijkheden waarmede hij te kampen had. KALECKI bezocht ook Cambridge waar hij contact opnam met J. ROBINSON, P. SRAFFA en R. F. KAHN en ook KEYNES ontmoette.

Na een kort verblijf in Frankrijk, waar hij de politiek van de Front Populaire regering bestudeerde, keerde hij in 1938 terug naar Groot-Brittannië en volgde te Cambridge de lessen van SRAFFA. Het is tijdens deze periode dat hij regelmatig aan discussies deelnam binnen „The Circus", de kleine kring van volgelingen van KEYNES. Hij ging in tegen de tendens van sommige auteurs (o.m. J. R. HICKS) om de economische theorieën van KEYNES zo te vervormen dat ze

pasten in het kader van de neo-klassieke stellingen. Hij accentueerde in het werk van KEYNES vooral de elementen die aanzetten tot een progressistische politiek en droeg alzo bij tot het ontstaan van een links-Keynesiaanse richting binnen „The Circus".

In 1939 publiceerde KALECKI zijn *„Essays in the theory of economic fluctuations"* waarin hij drie artikelen, nl. over de verdeling van het nationaal inkomen (gepubliceerd in april 1938 in Econometrica) over het principe van het toenemend risico (gepubliceerd in december 1937 in Econometrica) en over de conjunctuurcyclus in het algemeen (zie hiervoor) in verwerkte vorm heruitgaf en verder bijdragen leverde over investeringen en inkomen, geldhoeveelheid en reële lonen en de intrestvoet op lange termijn. Dit boek kan beschouwd worden als een eerste poging van KALECKI om een min of meer samenhangend geheel van theorieën uit te bouwen, die hoewel nauw aansluitend bij de leer van KEYNES toch ten opzichte van de invloed van de kapitalistische structuren op de sociale welvaart een meer kritische benadering inhielden.

In januari 1940 bekwam KALECKI een betrekking bij „The Oxford Institute of Statistics" waar hij samenwerkte met andere linkse economisten als J. STEINDL, T. BALOGH en W. GOLDMANN. In het kader van dit instituut bestudeerde hij verschillende aspecten van de oorlogseconomie maar tussendoor publiceerde hij meer theoretische artikelen over onvolmaakte mededinging, het aandeel van de lonen in het nationaal inkomen, het verband tussen de intrestvoet en de omloopsnelheid van het geld, de rol van de technologische vooruitgang, de theorie van de inkomensverdeling op lange termijn, de winsttheorie, de politieke aspecten van de volledige tewerkstelling en de diverse methodes om volledige tewerkstelling te bereiken. In 1943 werden sommige van deze artikelen gebundeld en gepubliceerd in *„Studies in economic dynamics"* (tweede editie 1944). Pas in 1954 publiceerde hij een bondig overzicht van zijn volledige opvattingen in het boek *„Theory of economic dynamics : an essay on cyclical and long-rung changes in capitalist economy"*.

In 1945 had hij evenwel Engeland verlaten, eerst voor Parijs en daarna voor Montreal, waar hij onderzoekingen leidde in verband met de wederopbouw en de tewerkstelling voor rekening van het Internationaal Arbeidsbureau. Na een kort verblijf in Polen aanvaardde hij einde 1946 de functie van vice-directeur van een afdeling van het economisch departement van het secretariaat der Verenigde Naties te New York. Hij werkte in deze functie mee aan het opstellen van

rapporten over de economische situatie in de wereld. In 1954 nam hij evenwel ontslag omdat zijn invloed op de verslagen werd beperkt onder druk van McCarthystische elementen in de Verenigde Staten.

Van 1955 tot 1961 leidde hij een studiegroep van de afdeling voor economische wetenschappen van de Poolse academie voor wetenschappen [13]. In 1961 werd hij lesgever aan de centrale school voor planning en statistiek maar nam in 1968 ontslag toen de regering vervolgingen inzette tegen een groot aantal intellectuelen. KALECKI overleed in 1970 [14]. Van 1955 tot zijn dood publiceerde hij uiteraard veel minder in het Engels dan tijdens de voorafgaande periode en oefende hierdoor minder invloed uit op de neo-marxistische beweging in West-Europa en in Amerika dan tijdens de periode 1936-1955. Trouwens de voornaamste werken van de andere post-Keynesiaanse neo-marxisten zoals Joan ROBINSON, Nicholaas KALDOR en Josef STEINDL verschenen in het midden der jaren vijftig, zodat mag worden aangenomen dat ze omstreeks die tijd hun voornaamste persoonlijke opvattingen hadden ontwikkeld en geschriften van KALECKI die later verschenen uiteraard minder invloed op hen konden uitoefenen. In de hierna volgende uiteenzetting van de voornaamste theorieën van KALECKI betreffende de groei en conjunctuur in het kapitalistisch systeem wordt daarom hoofdzakelijk aandacht besteed aan de ideeën bevat in zijn werken vóór 1955. Eventuele aanvullingen en wijzigingen in zijn opvattingen na 1955 worden slechts volledigheidshalve vermeld.

2. KALECKI'S THEORIEEN BETREFFENDE CONJUNCTUUR, INKOMENSVERDELING, INFLATIE EN ECONOMISCHE POLITIEK IN DE KAPITALISTISCHE ORDE

a. KALECKI'S CONJUNCTUURTHEORIE

KEYNES was oorspronkelijk een specialist inzake financiële en monetaire problemen. Het is ingevolge het ontwikkelen van nieuwe theorieën over de bepaling van de intrestvoet en van het monetair evenwicht dat hij geleidelijk een globale visie verwierf op het economisch proces. Dit liet hem toe inzake de verklaring van de economische groei en de conjunctuur nieuwe inzichten te bereiken. KALECKI werkte precies in de omgekeerde richting. Zoals vele socialisten had hij vooral belangstelling voor de zwakke zijde van het kapitalistisch systeem, nl. zijn onvermogen periodes van stagnatie of zelfs achteruitgang van de produktie en de algemene welvaart te vermijden. Zoals

hiervoor aangeduid had zijn eerste boek betrekking op een *„Proeve van een theorie van de conjunctuurcyclus"*, waarin hij ideeën ontleend aan K. MARX, M. TUGAN-BARANOWSKY, R. LUXEMBURG en J. TINBERGEN combineerde.

Uitgangspunt van zijn conjunctuurtheorie was de gedachte van TUGAN-BARANOWSKY dat tijdens de periode van hoogconjunctuur de produktie van investeringsgoederen in sterkere mate wordt uitgebreid dan die van verbruiksgoederen [15]. Hij koppelt hieraan een gedachte van K. MARX, nl. dat de lonen normaal niet hoger zijn dan nodig is voor het levensonderhoud, m.a.w. dat de arbeiders niet sparen. Alle sparen geschiedt dan door de ondernemingen en de bezittende klasse. Van deze neemt hij zoals KEYNES aan dat hun totale verbruik C gelijk is aan een minimaal constant gedeelte B_o vermeerderd met een constant percentage λ van hun inkomen, m.a.w. $C_o = B_o + \lambda P$. Gezien de globale winst van de ondernemers gelijk is aan wat ze besteden aan verbruik en aan investeringen (A) [16] is

$$P = B_o + \lambda P + A \text{ of } P = \frac{B_o + A}{1 - \lambda} \text{ of } \frac{P}{K} = \frac{1}{1 - \lambda} \cdot \frac{B_o}{K} + \frac{1}{1 - \lambda} \cdot \frac{A}{K}$$ [17]

Gezien B_o een constante is neemt $\frac{P}{K}$ af naarmate K groter wordt, m.a.w. KALECKI bereikt dezelfde conclusie als K. MARX, nl. dat naarmate het kapitaal toeneemt de winstvoet een tendens vertoont te dalen. Tijdens de beginfase van de hoogconjunctuur wordt deze daling evenwel belet door de stijging van de groeivoet $\frac{A}{K}$ van de investeringen, m.a.w. de investeringen nemen toe omdat de winstvoet op peil blijft en deze blijft op peil omdat de investeringen verder aangroeien.

KALECKI wijst erop dat in tegenstelling met wat TUGAN-BARANOWSKY voorhoudt de toename van de investeringen niet moet leiden tot een uitputting van het beschikbare leenkapitaal [18]. Elke investering verwekt immers winsten voor een gelijkaardig bedrag als dit der investering, m.a.w. maakt de financiering ervan mogelijk. KALECKI erkent evenwel dat ingevolge de gewoonte in het kapitalistisch systeem een deel van de investeringen te financieren door bankkrediet een verhoging van de prijzen tijdens de hoogconjunctuur een toename van de vraag naar betalingsmiddelen en hierdoor ook een stijging van de intrestvoet ten gevolge heeft [19]. Hierdoor wordt het verschil tussen de winstvoet $\frac{P}{K}$ en de intrestvoet geringer zodat de

ondernemers hun geplande investeringen geleidelijk verminderen. Deze geplande investeringen, worden evenwel, zoals werd aangetoond door J. TINBERGEN [20], slechts met een vertraging uitgevoerd. Een daling van de geplande investeringen verwekt dus slechts een vermindering van de werkelijke investeringen met een vertraging van meerdere maanden. Hierdoor krijgt de hoogconjunctuur normaal de gelegenheid zich volledig te ontwikkelen. Ook de neiging van de banken om hun intrestvoet slechts na enige tijd aan te passen bij de verhoogde vraag naar kredieten draagt ertoe bij dat gedurende meerdere jaren grote investeringen plaatsgrijpen en een voortzetting van de hoogconjunctuur mogelijk wordt.

In zijn boek *„Theory of economic dynamics"* (1ste editie 1952) heeft KALECKI een complexer mode van conjuncturele bewegingen uitgewerkt waarbij hij een onderscheid maakt tussen de investeringen in vastliggende middelen en in voorraden. Hierbij maakt hij evenwel gebruik van een reeks weinig realistische hypothesen. Zo veronderstelt hij dat de geplande investeringen in voorraden evenredig evolueren met de aangroei van de omzet maar worden uitgevoerd met een vertraging (lag) die zou gelijk zijn aan een constant deel van de lag tussen de planning van de bruto vaste investingen en hun uitvoering. Ook zouden de afschrijvingen onveranderd blijven om het even de omvang van de investeringen. Wat de technologische vooruitgang betreft, hij zou constant blijven ongeacht de fase van de conjunctuurcyclus, waarin de economie zich bevindt en aanleiding geven tot een constant bedrag aan autonome investeringen. Om al deze redenen werd het model niet goed ontvangen. In het voorwoord tot de hereditie in 1966 van zijn *„Studies in the theory of business cycles 1933-1939"* erkende KALECKI dat zijn poging om een meer complexe conjunctuurtheorie uit bouwen hem weinig toejuichingen had opgeleverd. Er werd, schrijft hij, dikwijls voorgehouden dat zijn versie van *„Outline of a theory of the business cycle"* de klaarste en elegantste was [21].

In de tweede versie komen de neo-marxistische elementen minder duidelijk op de voorgrond dan in de eerste. De invloed van post-Keynesiaanse auteurs (R. F. HARROD en J. R. HICKS) is daarentegen meer uitgesproken, gezien wordt gebruik gemaakt van een accelerator om de investeringen in voorraden te bepalen. KALECKI weigert evenwel een accelerator aan te wenden om de snelle aangroei tijdens de hoogconjunctuur van de bruto vaste investeringen te verklaren. Vanuit dit oogpunt beschouwd verschilt zijn model grondig van dit van

R. F. HARROD, J. R. HICKS e.a. post-Keynesianen. Hij was namelijk steeds van mening dat in het kapitalistische systeem het produktie-apparaat normaal onderbezet is. Na de fase van laagconjunctuur is hierdoor uitbreiding van de produktie mogelijk zonder een evenredige uitbreiding van het produktieapparaat.

b. KALECKI'S VERDELINGSTHEORIE

Zoals de meeste post- en neo-marxisten hecht KALECKI groot belang aan de rol van de ongelijke verdeling der goederen bij het verklaren van het conjunctuurverschijnsel. In tegenstelling met KEYNES en de rechtse post-Keynesianen (R. F. HARROD, E. DOMAR, J. R. HICKS, P. A. SAMUELSON) beschouwt hij de globale marginale spaarquote niet als een constante maar als een variabele die toeneemt als de inkomensverdeling evolueert ten gunste van de kapitaal-bezit ters. Wat de inkomensverdeling zelf betreft, bouwde hij in zijn *„Essays in the theory of economic fluctuations"* (1938) een micro-economische theorie uit, waarbij hij aantoonde dat de gemiddelde graad van monopolie op deze verdeling grote invloed uitoefent. Voor het meten van deze graad gebruikt hij de maat van Lerner $\mu = \frac{p\text{-}m}{p}$ waarin p de marktprijs voorstelt en m de marginale kosten.

De prijs is naar zijn mening gelijk aan de som van de winst per eenheid produkt van de ondernemer (e_a), de gemiddelde vaste kosten (o_a), de loonkost (w_a) en de kost aan grondstoffen en hulpmaterialen (r_a), alle berekend per eenheid produkt

$$p = e_a + o_a + w_a + r_a \qquad (I)$$

De marginale kost stelt hij gelijk aan de marginale vaste kosten (o_m), de marginale loonkost (w_m) en de marginale kost aan grondstoffen en hulpmaterialen (r_m)

$$m = o_m + w_m + r_m \qquad (II)$$

Het verschil van de betrekkingen (I) en (II) geeft

$$\mu p = p - m = e_a + (o_a - o_m) + (w_a - w_m) + (r_a - r_m) \qquad (III)$$

Gezien de marginale kosten aan grondstoffen en hulpmaterialen normaal gelijk zijn aan de gemiddelde kosten is de laatste term van het tweede lid gelijk aan nul. De marginale vaste kosten zijn gering in vergelijking met de gemiddelde vaste kosten, m.a.w. $o_a - o_m$ kan vervangen worden door o_a. De betrekking (III) wordt dan na vermenigvuldiging van beide leden met de produktie x

$$x\mu p = xe_a + xo_a + x(w_a - w_m)$$

Dergelijke betrekking kan opgemaakt worden voor alle bedrijven. Sommering van al deze betrekkingen geeft dan

$$\Sigma x \mu p = \Sigma x e_a + \Sigma x o_a + \Sigma x (w_a - w_m) \qquad (IV)$$

waarin μ de gemiddelde monopolisatiegraad voorstelt.

In de meeste bedrijven is het verschil tussen de gemiddelde en de marginale loonkost zeer gering. In sommige bedrijven die werken onder hun capaciteit is w_m kleiner dan w_a. In andere bedrijven die werken boven hun normale capaciteit is het precies andersom. Globaal kan men dus aannemen dat de laatste term van formule IV klein is in vgl. met de twee andere termen van het tweede lid, m.a.w. men kan die term verwaarlozen.

Hieruit volgt : $\mu = \dfrac{\Sigma x e_a + \Sigma x o_a}{xp}$ (V) [22]

m.a.w. de verhouding van de som der winsten vermeerderd met de som van de vaste kosten tot de waarde van het globale produkt is gelijk aan de gemiddelde monopolisatiegraad.

Indien bijgevolg de monopolisatiegraad stijgt moeten de twee andere elementen van de gemiddelde kostprijzen, nl. de lonen en de grondstoffen en hulpmaterialen per eenheid produkt dalen. KALECKI stelt vast dat het aandeel van de lonen in het nationaal inkomen van Groot-Brittannië zich weinig wijzigde in de periode 1880-1913 en de grondstoffenprijzen in verhouding tot de lonen ongeveer stabiel bleven. Hieruit leidt hij af dat blijkbaar in die periode de globale monopolisatiegraad weinig veranderde. Van 1913 tot 1935 daarentegen bleven de lonen constant maar daalden de grondstoffenprijzen, m.a.w. de monopolisatiegraad nam toe. In de regel meent KALECKI, dalen de grondstoffenprijzen tijdens depressies en neemt dan de monopolisatiegraad toe, hetgeen zou verband houden met de tendens van de ondernemers om door de vorming van kartels hun verkoopprijzen op peil te houden [23].

Men kan zich evenwel de vraag stellen of een stijging van de rendabiliteit noodzakelijk voor gevolg heeft dat de reële lonen dalen. KALECKI heeft dit probleem behandeld in zijn artikel over de conjunctuur gepubliceerd in 1935 in de Revue d'Economie Politique. De redenering verloopt ongeveer als volgt :

Stellen we de winsten voor door P; de globale produktie door X en de globale kapitaalvoorraad door K, dan is

$$\frac{P}{K} = \frac{P}{X} \times \frac{X}{K}$$

m.a.w. het rendement op het kapitaal is gelijk aan het produkt van

het aandeel der winsten in het nationaal produkt vermenigvuldigd met de gemiddelde produktiviteit van het kapitaal, die zelf functie is van de bezettingsgraad van het kapitaal.

Bij de aanvang van de hoogconjunctuur zal de winstvoet stijgen ingevolge een verhoging van de gemiddelde produktiviteit van het kapitaal, m.a.w. het is niet noodwendig dat de winstquote toeneemt en bijgevolg de loonquote zou dalen. Slechts als $\frac{X}{K}$ zijn maximale waarde heeft bereikt zal het niet meer mogelijk zijn het rendement op het kapitaal te verhogen zonder het aandeel van de lonen in het nationaal produkt te verminderen. Gezien in periodes van hoogconjunctuur en volledige tewerkstelling de lonen veeleer stijgen zal het rendement op het kapitaal in de regel afnemen. Om dit te beletten vormen de ondernemers kartels. In de gecontroleerde sector wordt de produktie dan beperkt, m.a.w. $\frac{X}{K}$ zal dalen. Gezien evenwel het rendement op het kapitaal in die sector wordt op peil gehouden zal het rendement in de niet gecontroleerde sectoren moeten afnemen en (of) de loonquote zal moeten dalen [24]. Dit leidt tot inkrimping van de investeringen en van het verbruik, m.a.w. de kartels verminderen niet het gevaar van een depressie [25].

In het artikel *„Money and real wages"* dat is opgenomen in zijn *„Essays in the theory of economic fluctuations"* (1938) maar in enigszins gewijzigde vorm ook voorkomt in zijn *„Studies in the theory of business cycles 1933-1939"* (eerste editie 1939) heeft KALECKI het probleem onderzocht van de weerslag der vermindering der normale lonen op de winsten. Over dit probleem werd tijdens de jaren dertig heftig geredetwist tussen hen die zoals PIGOU geloofden dat zonder loonsvermindering een economisch herstel niet mogelijk was en zij, die zoals KEYNES het tegenovergestelde beweerden. KALECKI houdt voor dat een loonsvermindering er de kapitalisten niet toe aanzet hun produktie onmiddellijk uit te breiden. In een systeem van vrije mededinging zullen de prijzen in dezelfde mate dalen als de loonkosten, m.a.w. de winsten zullen niet toenemen en bijgevolg ook niet de investeringen. De ondernemers zitten gevangen in een vicieuse cirkel. Ze willen hun investeringen niet uitbreiden vóór het rendement op het kapitaal verhoogt, doch dit neemt niet toe omdat hun investeringen en de consumptie niet aangroeien.

Bij onvolledige mededinging zullen bij loonsvermindering de prijzen relatief minder dalen dan de lonen, zodat de reële lonen ver-

minderen. Dit leidt tot een daling van de vraag naar verbruiksgoederen en van de tewerkstelling. Meteen worden door die geringere vraag de investeringen afgeremd, zodat ook de winsten niet toenemen [26].

KALECKI's verdelingstheorie vormt geen mooi afgerond geheel. Heel wat vragen blijven open, o.m. betreffende het verband tussen de evolutie van de vaste kosten per eenheid produkt en de gemiddelde produktiviteit van het kapitaal. Niettemin komt aan KALECKI de verdienste toe te hebben ingezien dat de inkomensverdeling geen louter micro-economisch proces is, waarbij de vergoedingen der produktiefactoren worden bepaald door hun grensproduktiviteit, maar ook macro-economische aspecten vertoont. Hierop wordt verder ingegaan bij de bespreking van de invloed van KALECKI op N. KALDOR en J. ROBINSON.

c. KALECKI'S PRIJS- EN INFLATIETHEORIE

KALECKI gaat bij de ontwikkeling van zijn prijstheorie uit van de veronderstelling dat in de meeste markten een zekere graad van monopolisatie $\mu = \frac{p\text{-}m}{p}$ voorkomt. Hieruit volgt dan dat het verschil tussen de marktprijs en de marginale kosten $p\text{-}m = m\frac{\mu}{1\text{-}\mu}$, m.a.w. hoe groter de monopolisatiegraad hoe hoger de opslag voor winst en vaste kosten. De marginale kosten blijven volgens KALECKI constant zolang de produktiecapaciteit van het bedrijf niet wordt overschreden en zijn gelijk aan de som van de normale loonkost vermeerderd met de normale uitgaven voor grondstoffen en hulpmaterialen per eenheid produkt [27]. Een stijging van de marginale kosten (lonen en prijzen van grondstoffen en hulpmaterialen) verwekt dus een evenredige stijging van de verkoopprijzen, m.a.w. de opslag voor vaste kosten en winst neemt met eenzelfde percentage toe als de marginale kosten. Hierdoor onderscheidt de prijsleer van KALECKI zich van de zgn. „full cost theory" omstreeks dezelfde tijd ontwikkeld door R. L. HALL en C. J. HITCH [28]. Volgens deze theorie wordt de verkoopprijs vastgesteld op de normale kostprijs verhoogd met een bepaalde normale winstopslag; volgens KALECKI is het de monopolisatiegraad die de omvang van de „verrekende kosten" en van de ingecalculeerde winst bepaalt. Deze formule biedt het voordeel dat ze aangeeft hoe de vaste kosten van een bedrijf over de verschillende produkten worden verdeeld indien

deze moeten afgezet worden op markten met diverse graden van monopolisatie.

Bij de „full cost theory" daarentegen moet worden aangenomen dat de bedrijfsleiders de vaste kosten volgens een of andere arbitraire omslagsleutel over de verschillende produkties verdelen. In zijn studie over het experiment BLUM in Frankrijk (1938) toont KALECKI met statistieken betreffende de evolutie van lonen en prijzen aan dat een ongeveer gelijkwaardige loon- en prijsstijging zich in Frankrijk voordeed van april 1936 tot april 1937, hetgeen zijn prijstheorie bevestigt. Per uur (de werktijd werd verminderd van 48 tot 40 uur) stegen de lonen gemiddeld met 61 pct. De groothandelsprijzen van de geïmporteerde goederen (voedingswaren niet inbegrepen) namen toe met ongeveer 63 pct., en die van de industriële goederen met 61 pct. [29].

KALECKI is geen aanhanger van de zgn. „inflation gap" theorie. Hij wijst erop dat een deficiet op de overheidsbegroting de nodige besparingen schept voor zijn financiering. Immers gezien het budgetdeficiet (D) als een negatieve besparing dient beschouwd, is als we door S_p de ex-post besparingen voorstellen van de bedrijfs- en gezinshuishoudingen en door I_p de ex-post investeringen $S_p - D = I_p$ of $D = S_p - I_p$, m.a.w. door de grote overheidsuitgaven nemen de inkomens van de bedrijfs- en gezinshuishoudingen zo toe dat hun besparingen aangroeien met het bedrag van het deficiet. Hieruit volgt dat een deficiet op de begroting niet noodzakelijk leidt tot overmatige geldschepping en (of) een stijging van de intrestvoet.

Alleen indien de produktie zo toeneemt dat een gebrek ontstaat aan arbeidskrachten en (of) grondstoffen en hulpmaterialen zodat de marginale kosten stijgen zal een algemene prijsstijging inzetten. Deze zal een explosief karakter aannemen als in vele bedrijven de normale produktie-capaciteit wordt overschreden, want dan lopen volgens KALECKI de curven der marginale kosten niet langer horizontaal maar stijgen in sterke mate [30]. Hoewel bestedingsinflatie volgens KALECKI kan optreden, is het dus steeds langs een kosteninflatie om dat ze leidt tot effectieve prijsstijgingen.

d. KALECKI'S THEORIE VAN DE „POLITIEKE CONJUNCTUURCYCLUS"

In zijn artikel *„Three ways to full employment"* (1944) onderzoekt KALECKI de diverse politieke maatregelen van aard volledige tewerkstelling te realiseren. Hij betwijfelt de efficiency van goedkoop geld, omdat naarmate de privé-investeringen zich uitbreiden hun

rendabiliteit daalt en uiteindelijk toch lager wordt dan de door deze politiek onder druk gezette intrestvoet. Hij gelooft niet dat daling van de intrestvoet de overgang naar meer kapitaalintensieve produktiemethodes in de hand werkt en alzo de investeringen stimuleert. Zoals K. MARX is KALECKI van mening dat de technologische vooruitgang aanleiding geeft tot meer kapitaalintensieve produktiemethodes en niet tot een wijziging van de rentevoet.

Hieruit spruit voort dat naar andere methodes moet uitgezien worden om de volledige tewerkstelling te bereiken. KALECKI bespreekt uitvoerig de voor- en nadelen van de „deficit spending". Hij komt tot het besluit dat het eenvoudiger is door inkomen te ontnemen aan de bezittende klasse (liefst onder vorm van een kapitaalbelasting) en over te maken aan de armere bevolkingslagen de gemiddelde verbruiksquote rechtstreeks te doen stijgen dan de vraag op kunstmatige wijze te pousseren door overmatige en wellicht weinig produktieve overheidsinvesteringen [31]. Hij realiseert zich evenwel dat dergelijke politiek op heftige weerstand zal botsen vanwege de bezittende klasse der bevolking. De regeringen van kapitalistische landen zijn wegens dit verzet geneigd zo'n politiek van volledige tewerkstelling slechts zolang vol te houden als noodzakelijk blijkt om een ernstige depressie te overwinnen. Zodra een verbetering van de conjunctuur intreedt wordt onder druk van de heersende klassen deze politiek stopgezet, waardoor veelal de economie terugzakt in de depressie. KALECKI heeft deze theorie van een door het gevoerde beleid bepaalde conjunctuurcyclus volledig uitgewerkt in zijn artikel *„Polytical aspects of full employment"* (1943). Hij wijst er in dit artikel op dat de industriëlen zich in de regel verzetten tegen een overheidspolitiek gericht op volledige tewerkstelling en dit hoewel een dergelijke politiek hun toelaat hogere winsten te realiseren. Hij wijdt deze houding aan drie factoren, nl. de afkeer voor overheidstussenkomst in het algemeen, het verzet tegen hoge overheidsuitgaven en de vrees voor de versterking van de syndikale macht bij afwezigheid van grote werkloosheid. KALECKI wijst er verder op dat indien de overheid door haar inkomenspolitiek in staat is de volledige tewerkstelling te waarborgen ze minder de nadelige weerslag moet vrezen van bepaalde aspecten van haar politiek op het vertrouwen van de industriëlen en alzo onrechtstreeks op het peil der investeringen.

De industriëlen zijn gekant tegen hoge overheidsuitgaven omdat ze vrezen dat de overheid initiatieven zal nemen in sectoren, die normaal door privébedrijven worden geëxploiteerd. Dit verklaart waarom

ze in periodes van laagconjunctuur een regering verkiezen die grote uitgaven doet voor bewapening, dan één die tracht bepaalde collectieve diensten (vervoer, kredietverschaffing, sociale zekerheid) te ontwikkelen. Alzo wordt het begrijpelijk waarom ze dikwijls bereid zijn een fascistisch regime te aanvaarden. Dergelijk regime legt aan de industriëlen een politiek van volledige tewerkstelling op, doch draagt er door allerhande vormen van onderdrukking zorg voor dat de arbeiders hiervan niet kunnen profiteren om hogere lonen te eisen [32].

In de kapitalistische regimes wordt gewoonlijk in periodes van ernstige depressie „deficit spending" toegepast. Het heftig verzet vanwege de industriëlen en renteniers tegen de hoge overheidsdeficieten dwingt evenwel de regering terug te keren tot een meer orthodoxe financiële politiek. Alzo ontstaat in die landen een politieke conjunctuurcyclus.

Het is duidelijk dat KALECKI werd geïnspireerd door de politiek tijdens de jaren dertig gevoerd in Duitsland, de Verenigde Staten en Frankrijk [33]. Gezien na de tweede wereldoorlog de economie geen grote depressie meer kende werd evenwel aan zijn theorie van de politieke conjunctuurcyclus weinig aandacht besteed. De huidige economische situatie is van aard ze opnieuw op de voorgrond te brengen.

3. DE INVLOED VAN KALECKI OP ENKELE POST-KEYNESIAANSE NEO-MARXISTISCHE AUTEURS

Het is uiteraard moeilijk de invloed te bepalen van een auteur op het werk van andere auteurs. In vele gevallen is er van een rechtstreekse beïnvloeding geen sprake, maar bouwen diverse auteurs ongeveer gelijktijdig gelijkaardige theoriën uit, omdat de nodige basisconcepten op dat ogenblik zijn uitgewerkt en het probleem waarop de betrokken theorie een antwoord geeft door de omstandigheden op de voorgrond werd gebracht. Het ongeveer gelijktijdig ontwikkelen van de grenswaardeleer door Carl MENGER, Stanley JEVONS en Leon WALRAS is het klassieke voorbeeld van dergelijke evolutie. We mogen aannemen dat in het midden van de jaren dertig zich soortgelijke situatie voordeed en diverse auteurs geplaatst voor het verschijnsel van het aanslepen van de depressie ongeveer gelijkaardige verklaringen hebben ontdekt. Wat de basisprincipes van de Keynesiaanse macroeconomie betreft kunnen namelijk verschillende auteurs op het vaderschap aanspraak maken zonder dat enige wederzijdse beïnvloeding

aantoonbaar is. J. ROBINSON [34], L. R. KLEIN [35] en G. R. FEIWEL [36] menen dat KALECKI de eerste was die deze principes ontdekte en verwijzen naar zijn eerste Poolse geschriften. KLEIN erkent evenwel dat ook Skandinavische auteurs als R. FRISCH en B. OHLIN goed op weg waren om het verband tussen sparen, investeringen en de evolutie van het nationaal inkomen duidelijk te formuleren [37]. Hierbij vergeet hij het werk van de Zweden E. LINDAHL en K. G. MYRDAL te vernoemen, die ook tot de verduidelijking van dit verband bijdroegen [38].

KALECKI heeft, afgezien van de hiervoor vermelde invloeden uitgaande van K. MARX, M. VON TUGAN-BARANOWSKY, Rosa LUXEMBURG en J. TINBERGEN ongetwijfeld ook invloed ondergaan van J. M. KEYNES [39] en van sommige van zijn volgelingen (o.a. R. F. HARROD), maar omgekeerd heeft hij sterke invloed uitgeoefend op de voornaamste neo-marxistische post-Keynesianen, nl. J. ROBINSON, N. KALDOR en J. STEINDL. Deze invloed is o.m. aanwijsbaar aan de hand van de verwijzingen in hun werken naar de boeken en artikelen van KALECKI. In volgende bladzijden wordt deze beïnvloeding gepreciseerd.

a. INVLOED UITGEOEFEND OP N. KALDOR

N. KALDOR ontmoette M. KALECKI regelmatig tijdens het verblijf van deze aan „The London School of Economics" (1936) en voerde met hem en andere professoren en onderzoekers (o.m. Erwin ROTHBARTH, David CHAMPERNOWNE en Tibor SCITOVSKY) lange discussies [40]. Zoals KALECKI schreef N. KALDOR overwegend artikelen over de problematiek van de economische groei en conjunctuur, de inkomensverdeling en de economische politiek. Zijn eerste model van conjunctuurcyclus publiceerde hij in 1940. Dit model is evenwel zeer rudimentair en vertoont op het eerste gezicht weinig gemeen met het conjunctuurmodel van KALECKI.

Bij nader onderzoek blijkt evenwel dat KALDOR uitgaat van ongeveer dezelfde veronderstellingen als KALECKI. Inzake de bruto besparingen neemt hij zoals KALECKI aan dat ze bij stijging van het bruto nationaal inkomen boven een bepaald niveau procentueel sterker toenemen dan dit nationaal inkomen, wijl bij laag bruto nationaal inkomen de besparingen naar nul tenderen. Hieruit leidt KALDOR af dat er tussen het bruto nationaal produkt en de bruto besparingen een verband bestaat dat door een omgekeerde S-curve wordt weergegeven. Wat de bruto investeringen aangaat veronderstelt hij een sterke stijging eens het bruto nationaal inkomen een minimaal niveau over-

schrijdt (daaronder zijn de investeringen laag ingevolge onvolledige bezetting van het produktie-apparaat), maar een afvlakking boven een bepaald peil ingevolge daling van de winstvoet. Hieruit leidt KALDOR dan af dat de curve van de geplande bruto investeringen een S-vorm heeft en bijgevolg de curve der geplande bruto besparingen snijdt in drie evenwichtspunten. Hij verklaart dan het ganse conjunctureel verloop uit de verplaatsing van die drie punten ingevolge de verschuiving van de curven tijdens de conjunctuurcyclus. Zo neemt hij zoals KALECKI, die hij trouwens citeert [41], aan dat een periode van hoogconjunctuur leidt tot uitputting der investeringsprojecten en bijgevolg tot een daling van de curve der geplande bruto investeringen. De curve der geplande bruto besparingen daarentegen zou stijgen, want indien de meerderheid der bevolking gedurende enige jaren geniet van relatief hoge inkomens zullen hun behoeften meer en meer verzadigd worden.

Het model vertoont dezelfde zwakheid als dit door M. KALECKI [42] uiteengezet in zijn eerste geschriften, het laat geen ruimte voor groei. Het kapitaal dat wordt opgestapeld tijdens de periode van hoogconjunctuur wordt geleidelijk verbruikt gedurende de recessie. In het artikel *„A model of economic growth"* (1957) heeft KALDOR een ingewikkelder model uitgewerkt waarbij hij tewerk gaat met drie vergelijkingen, nl. een functie van de geplande besparingen

$$S_t = \alpha P_t + \beta (Y_t - P_t)$$

waarin P_t de winsten voorstelt en α en β de spaarquotes van respectievelijk de winsten en de lonen en wedden, een investeringsfunctie en een zgn. „Technical Progress Function".

In de investeringsfunctie $I_t = \left(\frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}}\right) K_t + b \left(\frac{P_t}{K_t} - \frac{P_{t-1}}{K_{t-1}}\right) Y_t$

is het acceleratieprincipe verwerkt, gezien de investeringen afgezien van een correctie worden beschouwd als evenredig met de aangroei van het inkomen. De correctie heeft betrekking op de positieve invloed op de investeringen uitgeoefend door een eventuele toename van het rendement op het kapitaal [43].

KALDORS spaarfunctie beantwoordt volledig aan de opvattingen van KALECKI, nl. dat er een verschillende spaarquote dient gebruikt te worden voor de looninkomens en de niet-looninkomens. Wat KALDORS investeringsfunctie betreft, ze heeft met deze van KALECKI gemeen dat ze rekening houdt met de weerslag van de aangroei van de winsten op het niveau der investeringen. KALDOR past evenwel

het acceleratieprincipe afgezien van een correctie toe op alle investeringen, wijl KALECKI het alleen aanwendde voor de investeringen in voorraden.

De waarde van $\frac{P_t}{Y_t}$, m.a.w. van de winstquote waarvoor de geplande investeringen gelijk zijn aan de geplande besparingen komt overeen met het evenwicht op korte termijn van het systeem, wijl het evenwicht op lange termijn slechts wordt bereikt als de groeivoet van de investeringen gelijk is aan die van het nationaal inkomen. Voor welke groeivoet dit evenwicht wordt bereikt hangt volgens KALDOR af van de technologische vooruitgang, m.a.w. wordt bepaald door zijn „Technological Progress Function" [44]. Ook dit is niets meer dan de mathematische uitwerking van de stelling van KALECKI dat de economische vooruitgang functie is van de technologische een uitgesproken marxistische opvatting.

KALDOR heeft ook grote faam verworven door zijn macro-economische verdelingstheorie. Hij bewijst namelijk dat indien we door s_p de spaarquote voorstellen uit de winsten en de arbeiders niets uit hun inkomen sparen de winsten gelijk zijn aan het quotient van de investeringen (I) door de spaarquote s_p. Dit is dezelfde formule als aangewend door KALECKI, mits het constante deel in het verbruik der kapitalisten, nl. B_o wordt gelijkgesteld aan nul.

KALDOR criticeerde de stelling van KALECKI dat het verband tussen de verkoopprijs en de marginale kosten wordt bepaald door de elasticiteit van de vraag, die zelf een functie is van de monopolisatiegraad in de sector. Hij erkende evenwel dat er wel een verband bestaat tussen de loon- en winstquote en het al of niet monopolistisch karakter van de marktstructuren [45].

In het artikel *„Economic growth and the problem of inflation"* (1959) heeft N. KALDOR een aanbodsfunctie gebruikt die volledig overeenstemt met deze van KALECKI, nl. tot de volle bezetting van het produktieapparaat wordt bereikt wordt de aanbodsprijs stabiel gehouden, daarna stijgt hij snel. Ook poneert hij, zoals KALECKI, dat de verkoopprijs nooit gelijk is aan de kostprijs maar een bepaalde winst wordt ingecalculeerd waarvan de omvang afhangt van de monopoliesatiegraad [46].

b. INVLOED UITGEOEFEND OP J. ROBINSON

J. ROBINSON heeft van meet af aan een kritische houding aangenomen ten opzichte van de neo-klassieke leerstellingen. In haar *„The*

economics of imperfect competition" waarvan de eerste editie verscheen in 1933 ging ze uit van de stelling van SRAFFA, dat het schema van de theorie van de prijsbepaling bij monopolie het meest relevante is voor de werkelijke prijsbepaling en niet dit van de volledige mededinging, zoals werd beweerd door de auteurs van de neo-klassieke school. In een bespreking van KEYNES' „*A treatise on money*" (1930) wees ze erop dat KEYNES niet in voldoende mate gevolgtrekkingen trok uit de stellingen die hij in dit werk voorhield. KEYNES toonde b.v. aan dat als de besparingen de investeringen overtreffen de voortgebrachte verbruiksgoederen met verlies moeten verkocht worden [48]. Hieruit volgt dat het nationaal inkomen zal dalen tot de besparingen in dergelijke mate zijn gereduceerd dat ze gelijk worden aan de investeringen. ROBINSON stelt vast dat KEYNES hieruit niet de mogelijkheid afleidt van economisch evenwicht bij onvolledige aanwending van de beschikbare produktiefactoren [49].

Na het verschijnen van „*The general theory*" (jan. 1936) behoorde J. ROBINSON tot de eerste en heftigste verdedigers van de nieuwe leer. Reeds in 1937 publiceerde ze een boek over de theorie van de volledige tewerkstelling, waarin ze de voornaamste stellingen van KEYNES inzake het economisch evenwicht, de „multiplier" en de economische politiek verduidelijkte en verder uitwerkte. Omstreeks dezelfde tijd leerde ze KALECKI kennen, die regelmatig Cambridge bezocht, hoewel hij in Londen studeerde. Ze was verbaasd dat deze Pool zo goed de nieuwe theorieën kende en voerde regelmatig discussies met hem, waardoor ze zijn invloed onderging. Er mag aangenomen worden dat de neo-marxistische elementen die in haar werk vóór 1940 zijn weer te vinden grotendeels afkomstig zijn van KALECKI, want ze las slechts de werken van MARX in 1940.

In haar „*Introduction to the theory of employment*" (1937), verdedigt ze de typische marxistische visie dat op het einde van de periode van hoogconjunctuur de winstvoet daalt ingevolge de te grote uitbreiding van de kapitaalvoorraad en dat deze winstvoet pas weer stijgt als door de depressie een groot deel van dit kapitaal werd vernietigd. Deze visie vormt de basis van KALECKI's conjunctuurtheorie. In tegenstelling met KALECKI meent J. ROBINSON niet dat de gemiddelde spaarquote op het einde van de periode van hoogconjunctuur in sterke mate toeneemt.

Ze veronderstelt dat de kapitalisten als klasse naarmate hun inkomens aangroeien minder sparen. Dit zou verklaren waarom de periode van hoogconjunctuur normaal meerdere jaren duurt, gezien

de grote vraag naar verbruiksgoederen de winstvooruitzichten van de producenten van die goederen gunstig beïnvloedt en de investeringen in die sector aanwakkert. Ze is het evenwel met KALECKI eens dat de grote vraag naar kapitaal tijdens de boom een stijging van de intrestvoet veroorzaakt. Gezien ze de crisis niet kan verklaren uit de daling van de gemiddelde verbruiksquote waardoor de geplande besparingen groter worden dan de geplande investeringen, zoekt ze een uitleg in een stijging van de intrestvoet boven het verwachte rendement der geplande investeringen. Zodra de investeringen afnemen vangt het „multiplier effect" zijn negatieve werking aan op het nationaal inkomen en de vraag naar goederen. Zoals KEYNES meent J. ROBINSON, dat het verwachte rendement der investeringen in sterke mate de invloed ondergaat van de algemene geest van optimisme of pessimisme, die op een bepaald moment heerst. Zodra de vraag begint te dalen maakt de optimistische geestesgesteldheid plaats voor een pessimistische en een groot aantal investeringen worden niet meer rendabel geacht, waardoor de crisis zich snel uitbreidt [51]. Deze uitgesproken Keynesiaanse visie is niet volledig identisch aan deze van KALECKI, die meer de nadruk legt op de rol van de onvoldoende stijging der consumptie.

In haar hoofdwerk *„The accumulation of capital"* (1956) hecht J. ROBINSON evenwel voor de verklaring van de crisis minder belang aan de psychologische factoren maar wijdt meer aandacht aan het gedrag van de kapitalisten en renteniers op het einde van de boomperiode. Ze wijst erop dat het percentage van de winst dat aan de aandeelhouders wordt uitgekeerd in de regel daalt naarmate de winst toeneemt. Dit leidt tot grotere besparingen van de bedrijfshuishoudingen. Deze stijging van de geplande besparingen wordt slechts gedeeltelijk gecompenseerd door de neiging van de renteniers een groter deel van hun inkomen te verbruiken als de koersen van hun aandelen in sterke mate zijn gestegen [52]. Dit betekent een stap in de richting van de conjunctuurtheorie van KALECKI, die J. ROBINSON slechts leerde kennen na de publikatie in de Engelse taal van *„The essays in the theory of economic fluctuations"* (1939).

Inzake inkomensverdeling heeft J. ROBINSON in haar *„Essays on the theory of employment"* (1937) stellingen verdedigd die nauw aansluiten bij deze van KEYNES maar niet tegenstrijdig zijn met die van KALECKI. Ze stelt vast dat de nominale lonen op het einde van de boomperiode in sterke mate stijgen. Zoals KALECKI meent ze dat de prijzen in dezelfde mate toenemen zodat de reële lonen ongeveer

stabiel blijven. De parallelle stijging van prijzen en lonen kan zich evenwel niet tot in het oneindige voortzetten omdat de banken hiertoe niet de nodige geldmiddelen kunnen verschaffen [53].

Na de tweede wereldoorlog ontwikkelde J. ROBINSON een verdelingstheorie in een artikel in 1957 gepubliceerd in een Frans tijdschrift, dat ze naderhand in enigszins gewijzigde vorm overnam in het tweede deel van haar *„Collected economic papers"*. Ze gaat hierbij uit van de stelling van KALECKI, dat gezien de mededinging nooit volledig is, de firma's op basis van hun marginale kosten hun verkoopprijzen bepalen. Hoe groter ze hun winstmarge nemen, des te geringer zal hun omzet zijn, m.a.w. des te geringer wordt het bedrag aan lonen, dat ze uitbetalen en bijgevolg des te kleiner wordt de vraag naar verbruiksgoederen. Hieruit leidt J. ROBINSON af dat naarmate in de economie meer monopoloïde marktvormen voorkomen het globale inkomen kleiner uitvalt en het aandeel van de winsten in dit inkomen aangroeit.

Deze stelling is volledig in overeenstemming met deze verdedigd door M. KALECKI. Ze stelt vast dat de syndicaten de nominale lonen kunnen opdrijven, en in zekere mate ook de reële lonen kunnen verbeteren, omdat de prijzen in de regel niet in dezelfde mate stijgen als de lonen. Zoals KALDOR zoekt ze een verband tussen het niveau van de investeringen en het aandeel van de winsten in het nationaal produkt. Wordt dit laatste groter dan kan worden overgeschakeld naar meer kapitaalintensieve produktie en de loonquote daalt. Hoe hoger de consumptiequote hoe groter bij een bepaald winstpeil en bijgevolg bij gegeven investeringen de vraag naar verbruiks- en kapitaalgoederen (om deze verbruiksgoederen te produceren) en bijgevolg hoe groter de vraag naar arbeid en hoe hoger de loonquote [54]. Hoge lonen zetten evenwel de ondernemer aan meer arbeidsbesparende technieken aan te wenden, m.a.w. bevorderen de technologische vooruitgang. Deze is dus geen exogeen gegeven zoals in HARRODS conjunctuurtheorie, maar een endogene variabele in het verdelingsmodel. Ook op dit punt redeneert J. ROBINSON volledig in de richting aangegeven door M. KALECKI.

Ook op het gebied der economische politiek is J. ROBINSON het met KALECKI eens dat volledige tewerkstelling in een kapitalistische economie maar bereikbaar is mits een politiek van inkomensnivellering, doch deze moeilijk gerealiseerd kan worden ingevolge het verzet van de bezittende klassen. Hierdoor wordt de volledige tewerkstelling slechts bereikt aan de top van de boom, gedurende de overige

fasen in de „political business cycle" worden de reële lonen gedrukt door werkloosheid [55].

c. INVLOED UITGEOEFEND OP HET WERK VAN J. STEINDL

De Oostenrijker J. STEINDL werkte tijdens de tweede wereldoorlog als collega van M. KALECKI in het Statistisch Instituut van de Universiteit te Oxford. Hij publiceerde enkele artikelen in verband met de oorlogseconomie in het tijdschrift van het instituut en twee artikelen in het Britse tijdschrift „Oxford Economic Papers". In 1952 verscheen zijn boek *„Maturity and stagnation in american capitalism"*. In al deze werken is M. KALECKI de meest geciteerde auteur en het is gemakkelijk te bewijzen dat J. STEINDL de premissen waarop zijn modellen zijn opgebouwd hoofdzakelijk aan KALECKI heeft ontleend. Zijn boek over het Amerikaans kapitalisme vangt hij b.v. aan met de uiteenzetting van een prijsleer, die volledig aansluit bij deze van KALECKI [56]. Ook zijn groei- en conjunctuurleer vertoont nauwe verwantschap met de theorieën ter zake ontwikkeld door KALECKI. Om de conjuncturele schommelingen te verklaren gaat hij uit van ongeveer dezelfde veronderstelling als door KALECKI voortgebracht in zijn eerste artikelen, nl. dat de investeringen positief worden beinvloed door het volume van de interne besparingen en door een stijging van de winstvoet en negatief door de voordien uitgevoerde investeringen [57]. Hij is het ook met KALECKI eens dat hoge interne besparingen slechts kunnen volgehouden worden indien er voldoende technologische vernieuwingen optreden om investeringen uit te lokken van aard de winsten op een hoog peil te houden [58]. Zoals KALECKI maakt hij een onderscheid tussen de oligopolistische en concurrentiële sectoren en toont aan dat oligopolies leiden tot een onvolledige aanwending der beschikbare capaciteit, werkloosheid en een lagere loonquote [59]. STEINDL is evenwel meer dan een epigoon of een vulgarisator. In zijn boek slaagt hij erin een systematische uiteenzetting op te bouwen van zijn neo-marxistische opvattingen. KALECKI heeft nooit dergelijke synthese gerealiseerd. Zijn boeken waren niet meer dan verzamelingen van reeksen artikelen, waaronder het veelal mangelde aan de nodige samenhang.

STEINDL sluit zijn boek af met een stelselmatige vergelijking van de conclusies van zijn onderzoek met de theorieën van MARX inzake de evolutie van de kapitalistische economie op korte en lange termijn. Dit laat hem toe te bepalen in hoeverre de nieuwe macro-

economische inzichten verworven dank zij het werk van KALECKI en KEYNES een herziening van bepaalde stellingen van de traditionele marxistische leer noodwendig maken, m.a.w. laat toe duidelijk het onderscheid te formuleren tussen marxisme en zijn post-Keynesiaans neo-marxisme.

BESLUIT

G. R. FEIWEL heeft in zijn standaardwerk *„The intellectual capital of Michal Kalecki"* gepoogd aan te tonen dat KALECKI vóór KEYNES de voornaamste ideeën van de „Keynesian Revolution" had geformuleerd en dus als de grondlegger dient beschouwd van deze revolutie. Verschillende auteurs hebben deze stelling bestreden [60]. De uitslag van de discussie is evenwel weinig belangrijk voor de geschiedenis van het economisch denken omdat het door het werk van KEYNES is en niet door dit van KALECKI dat de nieuwe macro-economische inzichten algemeen bekend werden.

De betekenis van KALECKI dient veeleer gezocht in zijn invloed op een kleine groep van linkse economisten die de theorieën van KEYNES wensten te gebruiken om de noodzaak van een vergaande hervorming van het kapitalistisch systeem in de richting van collectivisme en planning aan te tonen.

Gezien KALECKI de neo-klassieke theorie niet kende maar wel sommige post-marxistische auteurs (vooral R. LUXEMBURG) slaagde hij er beter in dan de meesten van de leerlingen van KEYNES de nieuwe macro-economische inzichten in verband te brengen met oudere marxistische en post-marxistische theorieën en een terugglijden in bepaalde neo-klassieke stellingen te vermijden.

Zijn invloed droeg er veel toe bij dat begaafde economisten als J. ROBINSON, N. KALDOR en J. STEINDL zich meer en meer verwijderden van de andere post-Keynesianen, die onder invloed van hun traditionele neo-klassieke opleiding poogden de Keynesiaanse macro-economie met de neo-klassieke theorie te verzoenen.

KALECKI is dus indien niet de grondlegger – hiertoe is zijn werk te fragmentarisch – dan toch de wegbereider van de post-Keynesiaanse neo-marxistische school, die met het werk van J. STEINDL, J. ROBINSON en N. KALDOR in de jaren vijftig een hoogtepunt bereikte maar ook in de jaren zestig nog aan de universiteit te Cambridge met theoretici als een J. A. KREGEL en een L. PASINETTI een belangrijke positie inneemt.

[1] In J. SCHUMPETERS *„History of economic analysis"* (1952) werd de naam KALECKI niet eens opgenomen in het register van de geciteerde auteurs (J. SCHUMPETER : *History of economic analysis,* 3de druk, 1959, blz. 1216).

[2] „Mr. KALECKI's pioneering work has been very little followed up..." (J. ROBINSON : „Mr. Harrod's dynamics - a Review of : Towards a dynamic economics by R. F. Harrod", *The Economic Journal,* maart 1949, overgenomen in J. ROBINSON : *Collected economic papers,* Deel I, Oxford 1951, blz. 155) „His book (of Kalecki), „Essays in the theory of business cycles", published in Polish in 1933 clearly states the principle of effective demand in mathematical form" (J. ROBINSON : „Kalecki and Keynes" in *Problems of economic dynamics and planning - Essays in honour of Michal Kalecki,* Oxford - London - Warschau, 1966, blz. 336).

[3] G. R. FEIWEL : „The economics and life of Michal Kalecki (1899-1970)", *Economia Internazionale,* november 1970, blz. 241-277; „Kalecki and Keynes", *The Economist,* 1975, nr. 2, blz. 164-197.

[4] G. R. FEIWEL : *The intellectual capital of Michal Kalecki - A study in economic theory and policy,* Knoxville, 1975.

[5] *Idem,* blz. 21-22.

[6] T. KOWALIK : „Biography of Michal Kalecki" in *Problems of economic dynamics and planning. Essays in honour of Michal Kalecki, op. cit.,* blz. 1.

[7] M. KALECKI : „Essai d'une théorie du mouvement cyclique des affaires", *Revue d'Economie Politique,* 1935, nr. 2, blz. 285-305.

[8] M. KALECKI : „A macrodynamic theory of business cycles", *Econometrica,* juli 1935, blz. 327-345.

[9] J. TINBERGEN : „Ein Schiffbauzyklus", *Weltwirtschaftliches Archiv,* 1931, deel I, blz. 252-255.

[10] N. KALDOR : *Essays on economic stability and growth,* Londen, 1960, blz. 15.

[11] M. KALECKI : „The work of Erwin Rothbarth", *Review of Economic Studies,* 1944-1945, nr. 2, blz. 121.

[12] T. KOWALIK, *art. cit.,* blz. 5.

[13] *Idem,* blz. 8-9.

[14] C. R. FEIWEL, *op. cit.,* blz. 447-450.

[15] In zijn artikel : „The problem of effective demand with Tugan-Baranowski and Rosa Luxemburg", dat in 1967 in het Pools werd gepubliceerd en naderhand in het Engels vertaald, wijst M. KALECKI op de verdienste van M. TUGAN-BARANOWSKY te hebben aangetoond dat in het kapitalistisch systeem het mogelijk is het evenwicht tussen vraag en aanbod voortdurend te bewaren door stelselmatig de produktie van kapitaalgoederen op te drijven. KALECKI verwijt aan TUGAN-BARANOWSKY dat hij evenwel niet nagaat of de industriëlen wel bereid zijn hun investeringen voortdurend op te drijven, zodat voormeld evenwicht inderdaad behouden blijft. (M. KALECKI : „The problem of effective demand with Tugan-Baranowsky and Rosa Luxemburg (1967)" in *Selected essays on the dynamics of capitalist economy 1933-1970,* Cambridge 1971, blz. 136).

[16] Dat kan als volgt bewezen worden : het netto nationaal inkomen Y is gelijk aan de som van lonen en winsten, m.a.w. $Y = W + P$. De consumptie C is gelijk aan de som van de consumptie der werknemers en der kapitalisten, m.a.w. $C = C_o + C_w = C_o + W$. Gezien het nationaal inkomen Y ook gelijk is aan

de som van de consumptie en de investingen (A) is $W + P = C_o + W + A$ dus $P = C_o + A$.

[17] M. KALECKI : „Outline of a theory of the business cycle", in *Studies in the theory of business cycles 1933-1939,* Londen 1966, blz. 3.

[18] M. TUGAN-BARANOWSKY : *Studien zur Theorie und Geschichte der Handelskrisen in England,* Jena, 1901, blz. 242-251.

[19] M. KALECKI : „Outline of a theory...", *art. cit.,* blz. 15.

[20] J. TINBERGEN, *art. cit.,* blz. 252-255.

[21] M. KALECKI : „Foreword" in *Studies in the theory of business cycles, op. cit.,* blz. 1.

[22] M. KALECKI : „The distribution of national income", *Essays in the theory of economic fluctuations,* London 1939, blz. 18-22.

[23] *Idem,* blz. 32-33.

[24] M. KALECKI : „Essai d'une théorie du mouvement cyclique des affaires", *art. cit.,* blz. 294-302.

[25] Deze theorie vertoont veel gelijkenis met deze van de post-marxist Rudolf HILFERDING, die in „Das Finanzkapital" (1910) aantoont dat gezien alle winst moet geput worden uit meerwaarde de hogere winstvoet dan de normale in de gekartelliseerde sectoren leidt tot een lagere winstvoet dan de normale in de andere sectoren. Gezien KALECKI in zijn boeken weinig voetnota's aanbrengt is het niet mogelijk na te gaan in hoeverre hij eventueel door deze theorie van R. HILFERDING werd beïnvloed. (R. HILFERDING : „Das Finanzkapital", in *Marx-Studien,* Deel III, Wenen 1927, blz. 287-295).

[26] M. KALECKI : „Money and real wages - Part I (Theory)", *Studies in the theory of business cycles 1933-1939, op. cit.,* blz. 47-56.

[27] M. KALECKI : „The distribution of the national income", *art. cit.,* blz. 26-27.

[28] G. VANDEWALLE : *Geschiedenis van het economisch denken,* Deventer, Antwerpen, 1976, blz. 226.

[29] M. KALECKI : The lessons of the Blum experiment", *The Economic Journal,* maart 1938, blz. 27-30.

[30] M. KALECKI : „Three ways to full employment" in *The economics of full employment - Six studies in applied economics prepared at the Oxford University Institute of Statistics,* Oxford 1944, blz. 40-43.

[31] M. KALECKI : „Three ways to full employment", *art. cit.,* blz. 49-52.

[32] M. KALECKI : „Political aspect of full employment", in *Selected essays on the dynamics of the capitalist economy 1933-1970,* Cambridge 1971, blz. 138-142.

[33] G. R. FEIWEL : *Reflection on Kalecki's theory of political business cycle'* Kyklos, 1974, nr. 1, blz. 22.

[34] „He (Michal KALECKI) had already published some articles in Polish (the first in 1939) outlining the main points of what afterwards became known as KEYNES' theory" (J. ROBINSON : „Michal Kalecki" *art. cit.,* blz. 87).

[35] „The KALECKI model of the business cycle really sets down all the essential ingredients of a simple model, and makes it dynamic in the bargain". (L. R. KLEIN : *The Keynesian revolution,* 2de edit., Londen, Melbourne, 1968, blz. 224).

[36] „KALECKI emerges not only as the anticipation of modern theory of effective demand and its fluctuations..." (G. R. FEIWEL : „Kalecki and Keynes", *De Economist,* 1975, nr. 2, blz. 195).

[37] L. R. KLEIN, *op. cit.,* blz. 225.

[38] G. VANDEWALLE, *op. cit.*, blz. 254-255.
[39] Reeds in 1932 publiceerde KALECKI een kort artikel in het Pools over de voorspellingen van KEYNES. Het is dus niet uitgesloten dat KALECKI vóór het schrijven van zijn baanbrekend artikel over de conjuncturele evolutie reeds kennis had genomen van de macro-economische theorieën ontwikkeld in KEYNES' „Treatise on money" 1930), een werk dat in vele opzichten de revolutionaire theorieën ontwikkeld in „The general theory..." (1936) voorbereidt.
(M. KALECKI : „Przewidywania p Keynes'a" (Mr. Keynes Predictions), *Przeglad Socjalistyezny,* 1932, nr. 6, blz. 4).
[40] N. KALDOR : *Essays on economic stability and growth,* London, 1960, blz. 15.
[41] N. KALDOR : „A model of the trade cycle", *The Economic Journal,* maart 1940, overgenomen in *Essays on economic stability and growth, op. cit.,* blz. 180-181.
[42] Zie b.v. M. KALECKI : „Essai d'une théorie du mouvement cyclique des affaires", *art. cit.,* blz. 280-289.
[43] N. KALDOR : „A model of economic growth", *Economic Journal,* dec. 1957, overgenomen in *Essays on economic stability and growth, op. cit.,* blz. 276-277.
[44] Voor een bondige uiteenzetting van het model zie : G. VANDEWALLE, *op. cit.,* blz. 279-283.
[45] N. KALDOR : „Alternative theories of distribution", in *Essays on value and distribution,* London 1960, blz. 225-230.
[46] N. KALDOR : „Economic growth and the problem of inflation", in *Essays on economic policy,* Deel I, London 1964, blz. 171-172.
[47] J. ROBINSON : „Foreword" tot *The economics of imperfect competition,* 2de editie, Londen 1969, blz. XIII.
[48] J. M. KEYNES : „A treatise on money", Deel I : „The pure theory of money", in *The collected writings of John Maynard Keynes,* Deel V, Londen 1971, blz. 161-162.
[49] J. ROBINSON : „The theory of money and the analysis of output", *The Review of Economic Studies,* oktober 1933, blz. 24-25.
[50] Mededeling door J. ROBINSON aan L. CUYVERS, assistent aan het R.U.C.A., tijdens een interview dat hij haar afnam in februari 1977.
[51] J. ROBINSON : *Introduction to the theory of employment,* Londen, 1937, blz. 115-117.
[52] J. ROBINSON : *The accumulation of capital,* 3de editie, Londen, blz. 264.
[53] J. ROBINSON : „Full employment", in *Essays in the theory of employment,* Londen 1937, blz. 15-19.
[54] J. ROBINSON : „The theory of distribution" in *Collected economic papers,* Oxford, 1960, blz. 145-151.
[55] *Idem,* blz. 151 en J. ROBINSON : „Kalecki and Keynes", *art. cit.,* blz. 30.
[56] J. STEINDL : *Maturity and stagnation in American capitalism,* Oxford 1952, blz. 6-9.
[57] *Idem,* blz. 194 (STEINDL citeert in voetnoot het artikel door KALECKI in 1935 gepubliceerd in Econometrica).
[58] *Idem,* blz. 50.
[59] *Idem,* blz. 124-130.
[60] W. J. FRASER wijst er op dat KALECKI o.m. geen theorie ontwikkelde van de multiplier en ook geen inzicht had in de rol van de liquiditeitspreferentie

(W. J. FRASER : „Keynes and Feiwel's intellectual history of Kalecki", *Southern Economic Journal,* okt. 1976, blz. 1168-1169).
R. M. SOLOW verwijt aan KALECKI dat hij geen oog had voor het feit dat het economisch systeem bestaat uit een netwerk van markten die moeten in evenwicht gebracht worden door prijsbewegingen. KEYNES zou dit wel ingezien hebben maar werkte zijn visies ter zake onvoldoende uit (R. M. SOLOW : „Feiwel G. R. : 'The intellectual capital of Michal Kalecki - A study in economic theory and policy' ", *Journal of Economic Literature,* dec. 1975, blz. 1333).